

АНГАЖМАН У КЊИЖЕВНОЈ ФОРМИ

Књижевно дело Слободана Селенића

ЕДИЦИЈА
Посебна издања
Књига 59

Уређивачки одбор

др Светлана Шеатовић, Институт за књижевност и уметност, Београд
др Игор Перишић, Институт за књижевност и уметност, Београд
проф. др Роберт Ходел, Универзитет у Хамбургу, Немачка
проф. др Миливој Сребро, Универзитет Мишел де Монтењ, Бордо,
Француска
проф. др Сања Мацура, Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци,
Република Српска, Босна и Херцеговина
проф. др Ален Албин Ширца, Филозофски факултет Универзитета у
Љубљани, Словенија
доц. др Горан Радоњић, Филолошки факултет Универзитета Црне Горе,
Црна Гора
проф. др Петар Грујичић, Академија уметности Универзитета у Новом
Саду
...

Рецензенти

академик Јован Делић, редовни члан САНУ
проф. др Јелена Јовановић, Филозофски факултет Универзитета у Нишу
проф. др Ева Шперлик, Универзитет Адам Мицкијевич, Познањ

АНГАЖМАН У КЊИЖЕВНОЈ ФОРМИ

Књижевно дело Слободана Селенића

Уредили

Др Марко Аврамовић

Др Владан Бајчета

ИНСТИТУТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ

БЕОГРАД

2025

САДРЖАЈ

9 | УВОДНА РЕЧ

I

- 13 | *Дејвид Норис*
ИНТЕРТЕКСТУАЛНОСТ У РОМАНИМА СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА
- 27 | *Сања Маџура*
НАРАТИВИЗАЦИЈА ПОВЛАШТЕНИХ ПРОСТОРА У РОМАНИМА
СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА
- 37 | *Ален Ширца*
„ЈУГОСЛАВЕНСКИ” ИМАГИНАРИЈУМ У РОМАНИМА
СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА
- 49 | *Јелена Милић*
МЕТАМОРФНИ ГРАД: БЕОГРАД У РОМАНИМА СЛОБОДАНА
СЕЛЕНИЋА
- 61 | *Раско Лончар*
„НА НАС И ГАДОВЕ”: СУДАР КЛАСА У ДЕЛИМА ПОСЛЕРАТНЕ
СРПСКЕ ПРОЗЕ И ДРАМЕ

II

- 79 | *Весна Црејуљаревић*
ЈЕЗИЧКА ПОЛИФОНИЈА У ДРАМАМА СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА
- 91 | *Јелена Маринков*
АНГАЖМАН У ДРАМАМА СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА
- 103 | *Пешар Грујичић*
ДРАМАТИЗАЦИЈЕ РОМАНА СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА И
ТАБУИЗАЦИЈА СРПСКЕ ГРАЂАНСКЕ ДРАМЕ
- 117 | *Иван Меденица*
ОД ДРАМСКИХ ПРАВАЦА ДО ПОЈМА ПОЗОРИШТА
- 125 | *Марина Миливојевић Мађарев*
СЛОБОДАН СЕЛЕНИЋ: ПОЗОРИШНИ КРИТИЧАР КОЈИ ЗАГОВАРА
ВРЕДНОСТИ НОВОГ ПОЗОРИШТА И ДРАМЕ

III

- 143 | *Мајда Миликић*
„МОЖЕ ЛИ МАГЛА ДА СЕ ПОТОПИ”: МЕМОАРИ ПЕРЕ БОГАЉА
СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА

- 157 | *Слободанка Шаренац*
ФИГУРА ПРИПОВЕДАЧА, НАРАТИВНА И УМЕТНИЧКА ИСТИНА У
РОМАНУ МЕМОАРИ ПЕРЕ БОГАЉА СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА
- 171 | *Роберт Ходел*
СТВАРНОСНА ПРОЗА СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА И ДРАГОСЛАВА
МИХАИЛОВИЋА – МИМЕЗИС ИЛИ ИДЕОЛОГИЈА
- 187 | *Драгана Јовановић*
ИЗМЕЂУ ИСПОВЕСТИ И (ПО)КАЈАЊА: ОСВРТ НА РОМАН
ПИСМО/ГЛАВА СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА
- 199 | *Марко Аврамовић*
КЊИЖЕВНИ И ИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТ СЕЛЕНИЋЕВОГ РОМА-
НА ПИСМО/ГЛАВА

IV

- 217 | *Јасмина Ахметић*
ГРАНИЦЕ И ЛИМИНАЛНОСТ У РОМАНУ ПРИЈАТЕЉИ
СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА
- 229 | *Снежана Милосављевић Милић*
ГРУПНИ ЛИК У РОМАНУ ОЧЕВИ И ОЦИ СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА
- 245 | *Горан Гаврић*
РАСЛОЈЕНОСТ ИДЕНТИТЕТА У ПРОСТОРУ И ВРЕМЕНУ:
ПОЗОРИШНА АДАПТАЦИЈА РОМАНА ОЧЕВИ И ОЦИ
СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА
- 259 | *Тамара Љујић*
ПРИПОВЕДАЊЕ ЖЕЉЕ У РОМАНУ TIMOR MORTIS СЛОБОДАНА
СЕЛЕНИЋА

V

- 273 | *Горан Радоњић*
ИСТРАГА, НАПУШТАЊЕ И ОПОМЕНА ЗАЈЕДНИЦИ: УБИСТВО С
ПРЕДУМИШЉАЈЕМ СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА
- 289 | *Јована Сувајчић*
ТЕМПОРАЛНОСТ РОМАНА УБИСТВО С ПРЕДУМИШЉАЈЕМ
СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА: ФИГУРА ДЕКАДЕНЦИЈЕ, FIN-DE-SIÈCLE
И ФИКЦИЈА КРАЈА
- 321 | *Милан Радоичић*
ПРОЗА ИСПИЈЕНОГ ЧАЈА: УБИСТВО С ПРЕДУМИШЉАЈЕМ КАО
ДИЈАЛОШКО-ПОЛИФОНИЈСКИ РОМАН
- 335 | *Јелена Панић Мараиш*
БИТИ ЈЕЛЕНА ПАНИЋ

VI

- 347 | *Игор Перишић*
ИДЕОЛОШКО-ПОЛИТИЧКЕ АНТИНОМИЈЕ КЊИГЕ *ИСКОРАК*
У СТВАРНОСТ СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА КАО ИНДИКАТОРИ
ПОЕТИЧКЕ ПОЛИПЕРСПЕКТИВНОСТИ
- 361 | *Данијела Вујсић*
ПРИПОВЕДНИ ПОСТУПЦИ У *МАЛАЈСКОМ ЛУДИЛУ* СЛОБОДАНА
СЕЛЕНИЋА
- 377 | *Срђан Орсић*
ПОДУНАВЦИ ВОН БУЧЈЕ: ИСТОРИОСОФСКО ЧИТАЊЕ
ПОРОДИЧНЕ ХРОНИКЕ СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА
- 389 | *Владан Бајчевић*
ПРЕВЕНТИВНА КРИТИКА: РЕЦЕНЗИЈЕ ИЗ ОСТАВШТИНЕ
СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА
- 403 | ИНДЕКС ИМЕНА

Владан Бајчета
Институт за књижевност и уметност, Београд
bajcet@yahoo.com

ПРЕВЕНТИВНА КРИТИКА: РЕЦЕНЗИЈЕ ИЗ ОСТАВШТИНЕ СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА

Кључне ријечи: рецензија, поговор, критика, рукопис, Данило Николић, Јован Христић, Исак Башевис Сингер, Јуџин О'Нил

Апстракт: У Селенићевој књижевној оставштини пронађена је, између осталог, фасцикла са осам према намјени сродних текстова. Ријеч је о рецензијама рукописа домаћих и страних аутора, које је писац сачинио за потребе њихових ондашњих српских издавача (СКЗ, БИГЗ, Трибина). У питању је пет дјела на српском, једно преведено са словеначког и два са енглеског језика: Данило Николић, *Списак заслуга*; Јован Христић, *Чехов, драмски писац*; Исак Башевис Сингер, *Кафкин пријатељ*; Јуџин О'Нил, *Црнина приличи Електри*; Добрица Ћосић, *Бајка*; Душан Ковачевић, *Балкански шпијун*; Владимир Арсић, *Бајка о сањару и псу*; Јоже Јаворшек, *Како је то могуће*. Мада се у свом списатељском раду Селенић бавио искључиво *позоришном* критиком, ови текстови откривају га у специфичној улози *превентивног критичара* – како је оцјену необјављених дјела именовао читалац свих Селенићевих романа у рукопису, критичар Борислав Михајловић Михиз. Неколико текстова објављено је у виду поговора конкретних књига, а поједини су изашли као прикази у књижевној периодици. У овом раду пажња је посвећена до сада непубликованим текстовима, који су стручној јавности по природи ствари остали непознати. Осим анализа и вредносних судова који су од извјесне важности за разумијевање самих дјела о којима говоре, из ових текстова могу се ишчитати одређена поетичка становишта битна за разумијевање самог Селенићевог романсијерског рада, па и његовог укупног књижевног и интелектуалног ангажмана. Промисљање појединих питања покренутих у овим рецензијама открива пишчева опсесивна интересовања, којима је пажњу посвећивао и на другим мјестима у свом опусу. На крају рада доносе се транскрипти непубликованих рецензија.

Слободан Селенић ушао је у књижевност као *позоришни* критичар и преко двије деценије (1956–1978) истрајао је у том послу, водећи одговарајућу рубрику у *Борби*, а потом и у *Политици експрес*. Професор драматургије, теоретичар и антологичар драме држао се свог подручја и није

искорачивао у поље књижевне критике, осим у неколико изузетака који су махом и били у вези са ужим подручјем његове компетенције. Тако су и поговори *Балканском шпијуну* Душана Ковачевића и *Бајци о сањару и псу* Владимира Арсића и даље у домену театролошких анализа, иако су предговор *Бајци* Добрице Ћосића и приказ књиге *Како је то могуће* Јоже Јаворшека нешто даље од Селенићевог изворног критичарског регистра (в. Селенић 1976; Селенић 1982; Селенић 1983; Селенић 1984). Бројчани однос неколико стотина позоришних критика и свега четири публикована текста свједочи да је ријеч о пријатељској, уредничкој, менторској или некој другој дужности, коју Селенић није желио да избјегне иако се прилично строго држао свог еснафског круга.

Тако је и са необјављеним текстовима: оцјене књига *Чехов, драмски писац* Јована Христића, као и драме *Електри прилици црнина* Јудина О'Нила и даље су везане за Селенићев театролошки/позоришнокритички ангажман, док су мишљења о рукописима *Кафкин пријатељ* и *друге приповетке* Исака Башевиса Сингера и *Списак заслуга* Данила Николића пишчев узгредни рецензентски посао. Нема сумње да је Селенић као тадашњи члан уредништва Српске књижевне задруге, у којој су објављена последња два наслова, по својој дужности имао да да процјену рукописа понуђених за штампу у тој издавачкој кући (за Николића је други рецензент био Марко Недић, а за Сингера Владета Јеротић). О томе свједочи и рутинерско препричавање садржаја у сврху упознавања колегијума са самом материјом, али и уравнотеженост и хладноћа са којом се смјењују позитивни и негативни судови поводом умјетничке вриједности дјела о којем је ријеч. Селенићев проницљив суд пратило је познавање прилика у књижевним констелацијама, које је превазилазило његове уже надлежности. Тако поводом Сингеровог *Кафкиног пријатеља* и *других приповедака* Селенић између осталог запажа:

Ниједним приповедачким поступком, наравно, Сингер неће ни у овој збирци изненадити читаоца упућеног у савремена књижевна збивања, али озбиљно и дубоко разумевање сопственог народа, благи, деликатни смисао за хумор, вештина да на мало простора и са неколико потеза нацрта изванредно пластичан карактер, препоручују његову литературу. Ма како посебан, на једном сложенијем плану Сингеров свет је препознатљив и у општељудском смислу, проверљив и у искуству неприпадника ове чудно упорне и издвојене секте [Архива].

Ништа мање, Селенић је имао слух за деликатне поетичке нијансе у рукопису који оцјењује, сагледавајући га луцидним погледом ажурног читаоца актуелне домаће продукције, какав је случај у тексту о Николићевој књизи:

Основна вредност Николићевих приповедака је у томе што су се у њима кондензовале добро одабране, типичне ситуације, ликови, сукоби, локације из живота које тако добро познајемо да их у животу више и не региструјемо. Људи, места, разговори које и не примећујемо више због њихове неупадљивости, тако, као да поново откривамо у Николићевој прози [Архива].

На подручју Селенићеве примарне стручне спреме очекивано се открива још дубља критичарска оштроумност, која рецензентски посао уздиже на ниво есејистичких опажања и закључака, као поводом Христићеве студије о Чехову:

Са страшћу и умећем избегавајући сваки облик целомудрености, устаљену и кабаству критичарску лексику, олако ослањање на познати метод, Христић нам уз очаравајућу лакоћу саопштава готово без изузетка ону врсту истину (о Чехову) које смо, чини нам се тако, одувек знали јер се у артикулацији даровитог критичара појављују као несумњиво и једино могуће објашњење. Већ сам раније запазио да су најзначајније есејистичке књиге које сам прочитао по правилу имале ту особину, можда стога што су велике истине, у једној својој димензији макар, увек баналне [Архива].

Дубоко упућен у ондашње тенденције театарског живота на глобалном нивоу, Селенић је прецизно сагледавао и трендове који су означавали помодна кретања драмске књижевности његове епохе. Тако је О'Нилов најновији комад сагледао у свјетлу понекад и претјеране и некритичке примјене психоаналитичких сазнања, што у великој мјери карактерише литературу дуже од једног столећа:

„Електри приличи црнина” јесте један од највреднијих покушаја да се у модерном америчком театру заснује трагедија. Позивање на сличност између проклетства куће Атреуса и догађања у кући Манонових из времена грађанског рата у Америци, свакако обелодањује ту намеру. Међутим, сасвим је очигледно да аутора ове драме, који је несумњиво упознат са Фројдовим истраживањима људске психе, много више занимају психолошке последице кривице коју осећају злочинитељи, него тамна и неизмерива дубина митских догађања. Страхота човекове природе, чудо зла које извире негде из дубина Лавинијине подсвести, морбидна везаност брата и сестре, у трећем чину постају, можда, са нашег данашњег становишта, када су Фројдове теорије доживеле озбиљне амандмане и постале опште место у књижевности – у извесној мери и неуверљиви и сувише тражени. Орест и Електра убијају због правде и жртве су свог злочина, јер су прешли дозвољену меру. Кристина, па после Лавинија и Орин, показују тако очигледно, нарочито у трећем делу, неуропатске симптоме, да читалац и нехотице помишља да би било добро послати их код доброг психијатра, што наравно, умањује катарзичне ефекте О'Нилове радње [Архива].

Позоришни критичар од заната показао је не само у рецензијама драмских и театролошких, већ и у оцјенама публицистичких, есејистичких и прозних текстова изворну критичарску окретност, која се није интензивније испољавала једино услед пишчеве уздржаности од мијешања у туђи посао. Претходно су дате само неке од карактеристика Селенићевих *узгредних* рецензија: у самим текстовима који слиједе у прилогу откривају се и остали квалитети његовог критичког писма, који се још подробније могу упознати сагледавањем у контексту неколико поменутих објављених предговора/поговора/критика. Овај рад премијерно доноси неколико чланака из корпуса непубликованих текстова Селенићеве оставштине, који ће, скуп са осталим релевантним налазима, потенцијално запремати последњи том његових планираних *Сабраних дела*.

Литература:

- Селенић, Слободан. „Самоубиство као антисловеначки чин”. *Дело*. 22. 3. 1976. 111–126.
- Селенић, Слободан. „Поговор”. У: Душан Ковачевић. *Балкански шпијун*. Београд: Трибина, 1982. 91–93.
- Селенић, Слободан. „Поговор”. У: *Ка новој драми*. Београд: Трибина, 1983. 173–175.
- Селенић, Слободан. „После осамнаест година”. Добрица Ћосић. *Бајка*. Београд: БИГЗ, 1984. 398–406.

ПРИЛОЗИ

Необјављене рецензије Слободана Селенића

ДАНИЛО НИКОЛИЋ: „СПИСАК ЗАСЛУГА”

„Списак заслуга” Данила Николића јесте збирка од осам приповедака. Аутор је пре ове објавио шест збирки приповедака (једну, „Они су волели срне” и у Српској књижевној задрузи) од којих су три намењене деци. Свих осам приповедака у понуђеној књизи су самосталне, ситуације ни на који начин нису повезане, лица у свакој од њих су нова (осим што се Мутап, политичар, јавља у две, иначе сасвим различите фабуле). Ако књига, упркос тога, делује као целина, то је стога што су све приповетке осим прве („Последња вожња”) описују савремени Београд и његове житеље. „Лаки дани на Лападу” са благом сетом, много симпатија и разумевања, описују групу Београђана на летовању, доконих и вољних да међусобно размењују анегдоте из својих живота. „Сан и несан” је, поред приповетке по којој је име добила цела збирка, најамбициозније конципована. Аутор ће нам прво врло успело мада тек са неколико потеза, насликати карактер и основну егзистенцијалну ситуацију једног од милион наших суграђана, извесног поплашеног и педантног Бранислава Шушука, да би нам потом у приповетки показао, као у Кундериној „Шали”, какве све последице може имати сан једног члана колектива, ако у колективу борба за самоуправни опстанак и амбиције за чување позиција добију за нас типичне и из живота препознатљиве облике. Кратка прича „Код Адамовића, у продавници делова” дешава се на Вождовцу и срачуната је на поенту која није довољно ефективна и јасна, због чега и поука делује у извесној мери натегнуто и тражено. „Друго одело” је духовита, иронична прича о службенику позоришта коме на прагу велике самоуправно-функционерске каријере, непосредно пред састанак Самоуправне заједнице на којој треба да одржи свој први говор – пукну панталоне. „За успомену и дуго сећање” је прича о сусрету два човека који откривају да су им се животни путеви пре много година, у

једном битном тренутку, пресекли, мада се никад нису упознали: један је из опортунизма гласао против штампања студије другог – одлука која је покренула колоплет несретних околности што су довеле до стања које нам се саопштава у презенту приповедања: професор књижевности сада живи од прављења дрвених сувенира. „Одлике и одликовања” су прича о једном недовршеном човеку, можда и сама на изванредан начин недовршена. Коначно, „Списак заслуга”, заједно са „Сном и несаном” најбоља и најдужа прича у збирци (ове две приче износе шездесет од сто тридесет пет страница збирке), приказује смрт једног одговорног друга и колико банално толико типично понашање живих који га сахрањују.

Основна вредност Николићевих приповедака је у томе што су се у њима кондензовале добро одабране, типичне ситуације, ликови, сукоби, локације из живота које тако добро познајемо да их у животу више и не региструјемо. Људи, места, разговори које и не примећујемо више због њихове неупадљивости, тако, као да поново откривамо у Николићевој прози. Келнери који три пута наплаћују свадбени ручак разметљивим Србима у борби за репутацију највећег и најбахатијег трошачије, руководиоци осорни према потчињенима и у сталном страху од претпостављених, разне незгоде са нељубазним и незаинтересованим продавачицама, бивше жене и састанци за време радног времена, врући, прашњави београдски асфалт и муке са паркирањем, редакцијска апатија и дволичност, једу свет у коме се наш приповедач креће. Све његове фабуле и људи узети су из типично фељтонистичког ревира, али стичу либералност, углавном, због доброг избора који им прибавља извесну општост и ненаметљиву типичност, због хумора, благог, ироничног, са укусом држаног под контролом, а понајвише због стварног познавања менталитета, нашег, милионске масе београдских дођоша. Извесна несолидност, одсуство солидарности, површност, коју је Нушић тако сјајно уочио и представио својим народним посланицима и сумњивим лицима, открива се кроз Николићеве приповетке међу нашим савременицима и суграђанима као трајна цивилизациска особина, као далеки али прави узрочник нашег друштвеног, породичног, политичког и свакојаког поступања.

Са великом смелошћу Николић оставља своје приповетке у сфери тако обичног да на моменте морамо асоцирати неке журналистичке поступке, одриче се драматизовања, увеличавања, било карактера било ситуације, ради упадљивости или занимљивости, ради већег значаја. Све је у његовим приповеткама баш онако како се то обично и посвуда дешава, а задовољство које читалац налази у њима произилази из препознавања себе у смешним димензијама ништавности свакодневног живљења. У слабијим тренуцима, понека приповетка задобије тон репортаже са лица места и данас, али Николићу, углавном, успева, проницљивом дијагнозом, тачно пронађеном репликом, вешто, у пар потеза направљеним карактером, да услоји ситуацију, проблематизује свакодневно до нивоа лако читљиве, не-претенциозне, једноставне прозе.

Слободан Селенић

ПОУКА О СПИСАТЕЉСКОМ ПОШТЕЊУ

Јован Христић: *Чехов, драмски писац*, Нолит, Београд, 1981.

Књига Јована Христића „Чехов, драмски писац” која у осам поглавља лцидно проналази нове углове гледања или уверљиво образлаже амандмане на досадашња мишљења о великом руском драматичару сигурно ће, и са добрим разлогом, изазвати живо занимање позоришних људи, књижевних и позоришних критичара и свих којима је Чехов драг писац. Несумњиво значајна као озбиљан увид у дело значајног писца, дакле, по ономе што говори, Христићева књига је можда још значајнија по томе како говори.

Недавно је у једном чланку Драгутин Гостушки пренео поверавање једног народног лекара са Тахитија: „Ја лечим своје земљаке на тај начин што им просте ствари представљам као компликоване”, каже он просто-душно, и не знајући наравно колико је књига, којима недостаје дубокоумности, написано управо због тога на претерано компликован начин.

Христићева метода излагања је сушта супротност методи тахићанског надрилекара. Са страшћу и умећем избегавајући сваки облик целомудрености, устаљену и кабасту критичарску лексику, олако ослањање на познати метод, Христић нам уз очаравајућу лакоћу саопштава готово без изузетка ону врсту истину (о Чехову) које смо, чини нам се тако, одувек знали јер се у артикулацији даровитог критичара појављују као несумњиво и једино могуће објашњење. Већ сам раније запазио да су најзначајније есејистичке књиге које сам прочитао по правилу имале ту особину, можда стога што су велике истине, у једној својој димензији макар, увек баналне. (Ја наравно нисам пре читања ове књиге помишљао да је најважнија особина модерне драме то што је њена историја уствари историја односа романа и драме; или да Чеховљева драмска прича мора да се пробија кроз низ других животних прича да би нас писац учинио свесним великог позорја људског живота на чијем се хоризонту оцртавају елементарне силе што уобличавају наш живот; или да Чехов није могао бити близак интелектуалцима свог времена (линија која води од Бјелинског преко Доброљубова до Чернишевског и Писарева) „који су као и добар део... данас бисмо рекли левих интелектуалаца, одувек више веровали својим спекулативним конструкцијама него стварности”, јер је Чехов најоданији писац управо те стварности; или да код Чехова „реалистичка драма престаје да буде само слика свакодневног живота... и постаје драмска форма која нас води ка оној равни посматрања човека” што је налазимо код Софокла или Шекспира – па ипак, читајући књигу стално имам утисак да све то само нисам изговорио пре него што сам наишао на Христићево штиво.)

Књигу једноставну као што је Христићева може да напише само писац великог читалачког искуства, великог знања о предмету о коме пише и велике самоуверености. Христић верује да оно што је домислио треба саопштити тако како је смишљено. Он нема потребу да се покрива ауторитетом познатог метода или мишљењем претходника, али је баш зато та мишљења морао детаљно упознати. Ту спрегу знања и невиног погледа који се баца на конкретно драмско дело као да је сад, без претходне најаве,

стигло на анонимни конкурс за позоришни текст, веома је тешко остварити у мери у којој је то успело Христићу, захваљујући, свакако, и његовом свесном напору да побегне од сваког шаблона мишљења, а најдаље од по-модних критичарских школа и метода.

Да му је тај изравни критичарски поступак – ја и дело смо се срели, да видимо што је из сусрета произишло – врло важан (колико и студирање Чеховљеве драматургије), Христић не казује нигде отворено, али у књизи о Чехову можда и нехотице открива у једној малој белешки у библиографији. Обавештавајући читаоца о књизи М. Григорева, Христић каже да данас звучи наивно, „али како је неоптерећена често егзотичном терминологијом и методологијом модерне критике, њу је још увек занимљиво и упутно прочитати”.

Из истих разлога упутно је прочитати и Христићеву књигу. Одиста је освежавајуће списатељско поштење, одсуство сваке критичарске мистификације, упорна тежња ка што већој једноставности, ако не више, оно исто колико је инструктивна и корисна Христићева студија о Чехову и модерној реалистичкој драми. Заморени „езотеричном терминологијом и методологијом модерне критике”, Христићевог „Чехова” примамо као необичан и утолико дражи поклон онима који верују да читање књиге мора да буде између осталог и уживање за читаоца.

С. Селенић

ISAAC BASHEVIS SINGER: „A FRIEND OF KAFKA”

Сингерово збирка приповедака „Кафкин пријатељ” пета је коју је написао добитник Нобелове награде за књижевност 1978. године, до тада углавном познат само ужем кругу читалаца заинтересованих за литературу писану јидишем. Претходиле су јој збирке „Гимпел луда”, „Кратки петак”, „Séance” и „Спиноза из трговачке улице”, али по мишљењу двојице америчких критичара (V. S. Pritchett i Donald Gropman) „Кафкин пријатељ” је Сингерово најбогатија и најрепрезентативнија приповедачка колекција.

Књига садржи 21 приповетку дужине од пет до двадесетак страница. Одмах упада у очи да у дванаест прича Сингер описује омиљени миље – јеврејску заједницу, људе и догађаје из предратне Пољске, док у седам описује ситуације из САД у које је емигрирао још пре II светског рата и у којима је провео већи део живота. Једна приповетка се дешава у јеврејској колонији поред Буенос Аиреса, а једна у Израелу.

Међу приповеткама из Пољске, разликују се тематски три групе. У прву би спадале приповетке у којима се описују људи и догађаји из старе, традиционалне, верски и морално крајње ортодоксне и затуцане јеврејске провинције, из неких заумно сегрегованих Малопола и Бешева поред којих суседни Лублин изгледа као бескрајно далеко и несхватљиво чудо од урбанизованости и световности. Такве су: „Гости у зимској ноћи”, прича о изненадној посети заборављене тетке, чак и за ортодоксну породицу при-

поведача дечака претерано старовремске особе, која, дочекана са отпором и гневом, успева да освоји све својом пожртвованошћу, природном несебичношћу и мудрошћу народске светице; „Загонетка”, прича о лепој жени младог Јеврејина, крајње покорног строгим законима понашања у јеврејској заједници, психолошки осакаћеног сексуалним васпитањем, – која одбегне са једним „gentile” нејеврејином, и то баш са месаром који се бави гајењем и клањем свиња; „Алтеле”, прича о некој врсти женског еквивалента затуцаног младића из претходне приче, која лута у потрази за врачом који ће је излечити од неплодности све док муж, због њеног сталног одсуствовања, не побегне, а онда, заволевши лутање, она лако и задовољно потрагу за дететом замењује потрагом за одбеглим мужем; „Помодарка”, прича о патолошкој љубави једне девојке, затим жене, на крају леша, према лепом одевању, страсти због које ће променити и веру, јер њена, јеврејска, не дозвољава да буде сахрањена у раскошном руху; „Опклада”, прича која почиње замишљу прови[нци]јалне групице беспослених младића да преплаше свог хвалисавог познаника, који се клади да ће провести ноћ са мртвцем у колиби, и која се завршава двоструком смрћу учесника у опклади. У ову групу бисмо сврстали и две које се одигравају на релацији Паланка-Лублин-Варшава: и „Светојрдник” и „Има нечег тамо” говоре о побуну против Бога која у оба случаја води јунаке, дивљег и неукротивог Чазкеља, односно побожног и ортодоксног Рабиа Нехемију, из провинције у град: веровати се може онако како верују Сингерови јунаци – само у забитој провинцији његове јеврејске Пољске.

У свим овим приповеткама на брилијантан начин се обелодањује Сингерово интимно познавање и дубоко разумевање средине коју описује, свакако са пишчевом супериорном свешћу о њеном догматизму и заосталости, али са пуно заштитничке љубави и сете. То је један крајње ортодоксан, крајње пароксијалан и крајње сегергован свет. У Сингеровој Пољској – а видећемо да ће се слична ствар поновити и у Америци или Аргентини – нема Пољака и Американаца, нема чак ни Лублина ни Њујорка, мада се у њима радња одиграва. Постоји само јеврејски гето са својим митовима, својим становницима, својом стварношћу до које остали свет стиже спорадично тек као удаљени одјек, као космичка претња о којој се ништа не зна и из разумљивих разлога не говори, да се језик и мисли не би поганиле неправоверношћу. Једини „gentile” који се умеша у ову групу приповедака јесте онај окрутни свињски месар са којим одбегне лепа и распусна Нехеле, али ни њега ми приповедачки „не видимо”, он постоји само у вести о догађају, у књижевном смислу он је само – нејеврејин. Додуше, ми сазнајемо током приповетке да нечисти кољу свиње прекопута, географски свет „gentile-a” је одмах ту, али он је у сингеровој провинцији и бескрајно далеко, нечујан и невидљив све док на неприродан начин не продре у зачарано краљевство гета.

Све приповетке су написане у првом лицу. Али аутор приповеда своје успомене, или то неко други чини (на пример, помодаркина суседка у „Помодарки”), или аутор пажљиво и ћутљиво слуша исповест неког ко препричава свој живот (већина приповедака могла би да се опише као: један живот на пет страница, а цео је на њих стао). У првој групи приповедака аутор је углавном приповедач својих сећања из детињства или ране младости.

сти. Међутим, сећања су му тако аутентична, детаљи тако неизмишљиви, очигледно доживљени, да имамо утисак да читамо нечији дневник, а не литературу, да Сингер ништа није измислио, већ се свега само сетио. Дечак је заиста све то доживео, одавно, у једном другом свету који сада боље разуме него онда; описани људи су његови суседи; сви они заједно постоје у носталгичној прошлости, апсолутно одвојени од осталог света, у свом предграђу као у идеолошком и националном резервату око кога, можда и постоји неки други народ, други обичаји, али о њима ни аутор ни његови провинцијални и правоверни јунаци не знају ништа.

Нешто мању, али сличну изолованост срећемо и у другој групи прича из Пољске, оних које се дешавају у Варшави. Оне су много светскије, малополска и лублинска визура се шири, аутор-приповедач је сад већ еманциповани писац, људи које описује су видели света и проживели буран живот, али, наравно, и они су Јевреји, успомене су им везане за ову заједницу, разговор се води у клубу јеврејски писаца у Варшави. У ову групу спадају две приповетке које су међу најбољима у целој збирци: „Кафкин пријатељ” и „Др. Бибер”. Прва на изванредно пластичан начин представља карактер Жака Кона, бившег глумца, наравно, у јидиш театру (познавао је Кафку и без успеха покушавао да га уведе у сексуални живот, о чему увек изнова прича аутору – младом јидиш писцу који му увек после сусрета позајми по неки злот), сада болесног старца који се у клубу још увек појављује бонвивански усправан и обучен, колико му то додзвољавају очајне материјалне прилике. „Дан проводи у оксигенској комори, а увече се изнова рађа као Дон Жуан”, говоре о њему злобници, па ипак, захваљујући невероватном сплету околности, такав какав је, он у свом бедном поткровљу проведе луду ноћ са лепом и младом пољском грофицом (друга „gentile” које се пробила у Сингерову збирку). И „Др. Бибер” је портре, сличан типолошки са Жаком Коном. И он је остарели и офуцани заводник, који једва саставља крај са крајем али му се срећа насмеша: жени се богатом миражником и своје бедно таворење саменеује пуним благостањем. Међутим, то очигледно није за Др. Бибера. Он за једну ноћ прокоцка 40.000 жениних злота, сву њену уштеђевину, после чега га она напушта. Опет у беди, он је ипак задовољан развојем догађаја: „Једино се бојим – рече – да би Салче ипак могла да ми опрости”.

У трећу групу прича из Пољске, спадају приче са фантастичним садржајем: „Приче иза фуруне” о наднаравном нестајању лица и ствари; „Оца-чар” који падне на главу и постане видовит, што изазива низ неспоразума у малој јеврејској заједници, па чак и шире, а овим двома из Пољске, блиске су две приповетке из САД, такође засноване на необјашњивим, а стварним догађајима: у „Кафетерији”, месту окупљања њујоршких јевреја на Бродвеју, бивша логорашица види Хитлера, а потом, аутор је види како се после своје смрти шета са човеком за кога такође зна да је умро; у „Силама”, неки човек незна[на]ц, бануо у редакцију њујоршких новина на јидишу, прича Сингеру, чије је фанстастичне приповетке читао, о својој доказаној и провереној способности да предвиђа догађаје, нарочито смрт других, способности коју је изгубио окружен смрћу у концентрационом логору. Башевис третира невроватно као природно и могуће, без чуђења, али и без осећања

да га треба по сваку цену доказивати. „Одавно сам схватио – каже у приповетки „Шала” – да све оно што неко може да измисли, већ негде постоји”.

Ако је из пољских приповедака јасно да Сингер апсолутно разуме јеврејску Пољску (јер друге Пољске у његовим пољским причама и нема), његове њујоршке приче као да су написане да би показале како апсолутно не разуме Сједињене америчке државе. Све представља несавладиву тешкоћу за Беси Попкин која се у приповетци „Кључ” упушта у безумну авантуру да оде до бродвејске самопослуге и купи нешто намирница; страшна је и савршено неразумљива боемска америка из Гринич Вилица коју забезекнути писац упознаје у приповетци „Шлоимеле”, а ауторово осећање пуне отуђености можда је најбоље презентовано у једној одиста бизарној „Шали”, у којој и против своје воље учествује приповедач, и која доводи до смрти филозофа и издавача велике јеврејске енциклопедије сред потпуног заборава, слуђености и изгубљености.

Међу боље приповетке ове читљиве, занимљиве, добре збирке, спадају и две „израелске”. „Ментор” која [доноси] причу о успешном научнику, еманципованој жени и несрећној мајци чија се ћерка, из отпора, удаје за нешколованог шталског радника у кибуцу, говори о поразу и недовољности једног агресивног рационализма (мада сам, очигледно, није религиозан, опасно је у Сингеровом свету напустити традиције и обичаје); и „Син”, који се дешава у Њујорку, али говори о сусрету, после двадесетогодишње раздвојености, оца са сином одраслим у СССР-у и Израелу.

Ниједним приповедачким поступком, наравно, Сингер неће ни у овој збирци изненадити читаоца упућеног у савремена књижевна збивања, али озбиљно и дубоко разумевање сопственог народа, благи, деликатни смицао за хумор, вештина да на мало простора и са неколико потеза нацрта изванредно пластичан карактер, препоручују његову литературу. Ма како посебан, на једном сложенијем плану Сингеров свет је препознатљив и у општељудском смислу, проверљив и у искуству неприпадника ове чудно упорне и издвојене сексте. Како сматрамо да традиционални књижевни поступак неће одбити, већ ће пре привући шири круг читалаца, препоручујемо ову књигу за штампање уверени да судбине Сингерових јунака пружају озбиљан и продоран увид у људску природу колико и у природу једног засебног, строго сегрегованог света.

Приповетке сам читао у енглеском преводу. Од двадесет и једне приповетке, шеснаест је на енглески превео аутор у сарадњи са другим преводацима, док у преводу пет приповедака аутор није учествовао.

Слободан Селенић

[ЈУЦИН О'НИЛ, „ЦРНИНА ПРИЛИЧИ ЕЛЕКТРИ”]

„Црнина приличи Електри” („Mourning Becomes Electra”) Јудина О'Нила следи садржај Есхилове „Орестије” и сматра се најбрижљивије конструисаним делом најзначајнијег америчког драмског писца. Као и Ес-

хилова „Орестија” и О’Нилова драма се састоји из три дела. Уз нека битна одступања, наравно, „Агамемнону” из „Орестије” одговарао би „Повратак” из О’Нилове трилогије, „Жртви на гробу” – „Прогоњени”, а „Еуменидама” – „Опседнути”. Радња у три драме одвија се у једном мањем новоенглеском лучком граду негде 1865–66 године у кући Манонових. (Езра Манон и по звуку свог имена треба да подсећа на Агамемнона, исто као што Орин треба да асоцира име Ореста). У првом делу ми пратимо радњу у кући Манонових за време док се глава породице налази у рату. Кристина Манон, жена Езрина, води љубав са рођаком Адамом Брантом. Ђерка Лавинија, заљубљена у свога одсутног оца, обавештава овог о томе шта се дешава у њиховој кући. Када се Езра врати из рата, Кристина успева да га отрује. У другом делу видимо како мајка Кристина наговара свог сина Орина, који је за њу едиповски везан, да се ожени са Хејзел Најлс. У том свом науму Кристина би вероватно и успела, да у једној прилици Орин и Лавинија не чују разговор Бранта и Кристине из кога дознају да се љубавници спремају на заједничко бекство. Орин се одлучује: он убија Бранта и присиљава Кристину да изврши самоубиство. У трећем делу, затичемо Лавинију и Орина после повратка са дугог путовања. Они нису успели да се ослободе проклетства које лебди над кућом Манонових. Лавинија покушава да се извуче планираном удајом за Питера Најлса. Орин опет, пошто је показао према Лавинији пре љубавничку, него братску љубомору и приврженост, згађен над собом, врши самоубиство. Ни Лавинија неће проћи боље: ужаснут лажним Лавинијиним признањем да је спавала са братом, Питер је напушта, а Лавинија доноси одлуку да се жива сахрани у проклетом дому Манонових.

„Електри приличи црнина” јесте један од највреднијих покушаја да се у модерном америчком театру заснује трагедија. Позивање на сличност између проклетства куће Атреуса и догађања у кући Манонових из времена грађанског рата у Америци, свакако обелодањује ту намеру. Међутим, сасвим је очигледно да аутора ове драме, који је несумњиво упознат са Фројдовим истраживањима људске психе, много више занимају психолошке последице кривице коју осећају злочинитељи, него тамна и неизмерива дубина митских догађања. Страхота човекове природе, чудо зла које извире негде из дубина Лавинијине подсвести, морбидна везаност брата и сестре, у трећем чину постају, можда, са нашег данашњег становишта, када су Фројдове теорије доживеле озбиљне амандмане и постале опште место у књижевности – у извесној мери и неуверљиви и сувише тражени. Орест и Електра убијају због правде и жртве су свог злочина, јер су прешли дозвољену меру. Кристина, па после Лавинија и Орин, показују тако очигледно, нарочито у трећем делу, неуропатске симптоме, да читалац и нехотице помишља да би било добро послати их код доброг психијатра, што наравно, умањује катарзичне ефекте О’Нилове радње.

Међутим, трилогија је вешто и брзо вођена, лако се и са занимањем чита, америчка критика хвали „чврстину језичког израза, гипкост радње, горућу лепоту карактера што овој драми обезбеђује заслужено место међу ремек-делима савремене драматургије у свету”.

Драма је у више наврата са успехом извођена – први пут 1931. године у Њујорку, када се одржала на репертоару врло дуго (150 представа) упркос тога што је извођење трајало пет и по сати. Можемо тако рећи да

је ова трилогија, иако не највећи од О’Нилових позоришних успеха („Ана Кристи”, „Чежња под брестовима” или „Дуго путовање у ноћ” су чешће и дуже били на светским позорницама) и у театарском смислу функционисало добро. Она је, међутим, као штито за читање можда и у извесној предности над другим драмама овог аутора, и због језичке перфекције о којој готово једнодушно говори америчка критика, и због богатог асоцијативног материјала које нуди стално, продуктивно поређење са Орестијом. Један од најпознатијих америчких критичара, Џозеф Вуд Крач то и наглашава, узимајући баш трилогију „Црнина пристаје Електри” као пример да је нађен у савременој америчкој драми језик који, иако не онако савршено као код Шекспира, ипак прати достојанство и величину трагичне акције.

Што се превода Драгослава Андрића тиче, он је успео да успостави равнотежу између два захтева које аутор очигледно поставља дијалогу у своме делу. Ово је било нарочито тешко постићи пошто су захтеви у основи супротни један другоме: требало је наћи језик који ће се носити са високим захтевима трагедије – што би рекао Т. С. Елиот, савремени јунак би требало да говори онако како би данас говорио кад би говорио у стиху – а ипак језик који ће имати ритам, чак колоквијалност савременог језика једне урбане грађанске средине.

Имајући све ово у виду, сматрамо да би објављивање трилогије америчког нобеловца из 1936. године, било корисно.

Слободан Селенић

Vladan Bajceta

Preventive Criticism: Reviews from the Legacy of Slobodan Selenić

A folder with eight texts with a shared purpose, among other things, has been found in Selenić’s literary legacy. Those are the reviews of foreign and domestic authors’ manuscripts written by Selenić for Serbian publishing houses of that time (SKZ, BIGZ, Tribina). Five of those works are in Serbian, one is translated from Slovenian and two from English: Danilo Nikolić, *A list of merits* [Spisak zaslug]; Jovan Hristić, *Chekhov, the writer of dramas* [Čehov, dramski pisac]; Isaac Bashevis Singer, *Kafka’s friend* [Kafkin prijatelj]; Eugene O’Neill, *Mourning Becomes Electra* [Crnina priliči Elektri]; Dobrica Ćosić, *A fairy tale* [Bajka]; Dušan Kovačević, *Balkan Spy* [Balkanski špijun]; Vladimir Arsić, *A fairy tale about a dreamer and a dog* [Bajka o sanjaru i psu]; Jože Javoršek, *How’s it possible* [Kako je to moguće]. Although Selenić wrote exclusively theater criticism in his literary work, these texts shed light on his peculiar role of a *preventive critic*—as the critic Borislav Mihajlović Mihiz, the reader of all the manuscript versions of Selenić’s novels, entitled the evaluation of the unpublished works, A few of the texts were published as the afterwords of the said books, and some were published as reviews in literary journals. The paper focuses on the up-to-now unpublished texts, which have, quite naturally, remained completely obscure to the general public. Beside analyses and judgements of certain value for the understanding of the works themselves, the texts offer some poetical standpoints important for the understanding of Selenić’s own novelistic work, and even his overall literary and intellectual engagement. Pondering on some of the questions raised in the reviews reveals the writer’s obsessive interests, which he devoted attention to in his other works too. The end of the paper features the transcripts of the unpublished reviews.

Keywords: review, afterword, criticism, manuscript, Danilo Nikolić, Jovan Hristić, Isaac Bashevis Singer, Eugene O’Neill

Издавач
Институт за књижевност и уметност, Краља Милана 2, Београд

За издавача
Др Светлана Шеатовић, в. д. директора

Лектура и коректура
Др Ана Козић
Др Јована Јовановић

Индекс имена
Др Марко Аврамовић

Лектура резимеа на енглеском језику
Др Данијела Лекић

Прелом и припрема за штампу
Новак Ђукић

Тираж
150

Штампа
Бирограф

ИСБН
ISBN 978-86-7095-370-3

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41.09 Селенић С.(082)

АНГАЖМАН у књижевној форми : књижевно дело Слободана Селенића / уредили Марко Аврамовић и Владан Бајчета. - Београд : Институт за књижевност и уметност, 2025 ([Београд] : Бирограф). - 400 стр. ; 24 см. - (Едиција Посебна издања / [Институт за књижевност и уметност, Београд] ; књ. 59)

"Зборник Ангажман у књижевној форми: књижевно дело Слободана Селенића коначни је резултат истоименог научног скупа, одржаног о деведесет и првој годишњици пишевог рођења 6–7. јуна 2024. године на Институту за књижевност и уметност у Београду." --> Уводна реч. - Текст ћир. и лат. - Тираж 150. - Стр. 9-10: Уводна реч / уредници. - Напомене и библиографске референце уз радове. - Библиографија уз већину радова. - Summaries ; Zusammenfassung. - Регистар.

ISBN 978-86-7095-370-3

1. Аврамовић, Марко, 1984- [уредник] [аутор додатног текста] 2. Бајчета, Владан, 1985- [уредник] [аутор додатног текста]
а) Селенић, Слободан (1933-1995) -- Зборници

COBISS.SR-ID 185815049
